

Kotihoitoon tarvitaan lisää kuntoutusosaamista

Päälöydökset

- Kuntoutusammattilais-ten vakanssien määrät ovat kasvussa, mutta liiki puolet suunnitelluista vakansseista jää edelleen täyttämättä.
- Kotihoitoa tukevien moniammatillisten tiimien tuki näkyy kotihoidon toimintayksiköissä parempana osaamisena sekä systemaattisempaa kuntoutussuunnitelmien laatimisena.
- Niissä kotihoidon toimiyksiköissä, joilla on yhden tai useamman moniammatillisen tiimin tuki, myös kuntoutumistavoitteita saavutetaan jonkin verran useammin.

Kirjoittajat:

Liisa Penttinen
Tutkija, THL

Sari Kehusmaa
Johtava asiantuntija, THL

Satu Havulinna
Kehittämispäällikkö, THL

Hanna Alastalo
Erikoistutkija, THL

Toimintakyvyn ylläpitämisen tärkeyttä korostetaan monessa strategiassa

Suomalaisväestön vanhetessa on ikäihmisten kuntoutukseen ja toimintakykyiseen vanhuuteen panostaminen noussut julkiseen keskusteluun. Yhä useampi iäkäs ihminen asuu kotona ja saa myös palvelunsa sinne.

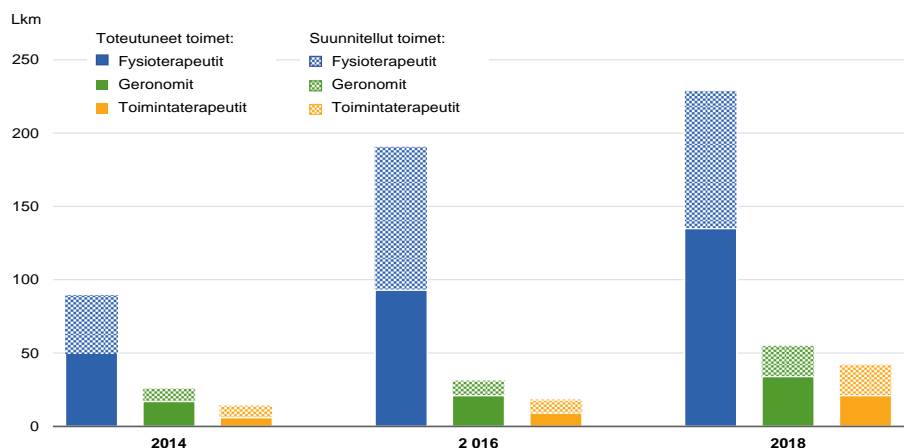
Strategiatasolla terveen ja toimintakykyisen ikääntymisen merkitystä korostetaan. Niin vanhushpalvelulaissa, laatusuosituksessa hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi kuin Kuntoutuksen uudistamiskomitean raportissa kotona asumista tukevien ja kuntoutumista edistävien toimenpiteiden tärkeys on nostettu esille.

Vanhushpalvelulaissa kunnilta peräänkuulutetaan suunnitelmaa toimenpiteistä, joilla tuetaan ikääntyvän väestön kotona asumista sekä itsenäistä suoriutumista arjestaan. Kuntoutuksen uudistamiskomitea korostaa lausunnossaan kuntoutusprosessin tavoitteellisuutta, seurantaa ja arviointia. Kotikuntoutusta on kehitetty muun muassa Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa (I&O) -kärkihankkeessa.

THL:n Vanhushpalvelujen tila -kyselytutkimuksesta saadaan tietoa, miten kuntoutuksen ammattiosaamiseen on kotihoidossa vuonna 2018 resursoitu sekä miten moniammatillisten tiimien tuki heijastuu yksikön toimintatapoihin.

Liian moni kuntoutusammattilaisen toimi jää täyttämättä

Toimintakyvyn tukemisen ja kuntoutuksen ammattilaisiin luettiin tässä tutkimuksessa fysioterapeutit, geronomit ja toimintaterapeutit. Kaikkien kolmen ammattiryhmän toimien määrät ovat kasvaneet kotihoidossa vuodesta 2014 (Kuvio 1.). Suunnitelluista toimista moni jää kuitenkin täyttämättä.

Kuvio 1. Fysioterapeuttien, geronomien ja toimintaterapeuttien suunnitellut ja toteutuneet toimet kotihoidossa vuosina 2014, 2016 ja 2018.

Selkeä enemmistö kotihoidossa toimivista kuntoutusalan ammattilaisista on fysioterapeutteja. Vuonna 2018 kotihoidossa toteutui 135 tointa, joka oli 59 prosenttia niiden suunnitellusta määrästä. Geronomien toimista toteutui vastaavasti 62 prosenttia ja toimintaterapeuttien toimista vain puolet. Yli puolessa kotihoidon toimintayksiköistä ei ole lainkaan fysioterapeuttia, toimintaterapeuttia tai geronomia edes osa-aikaisesti.

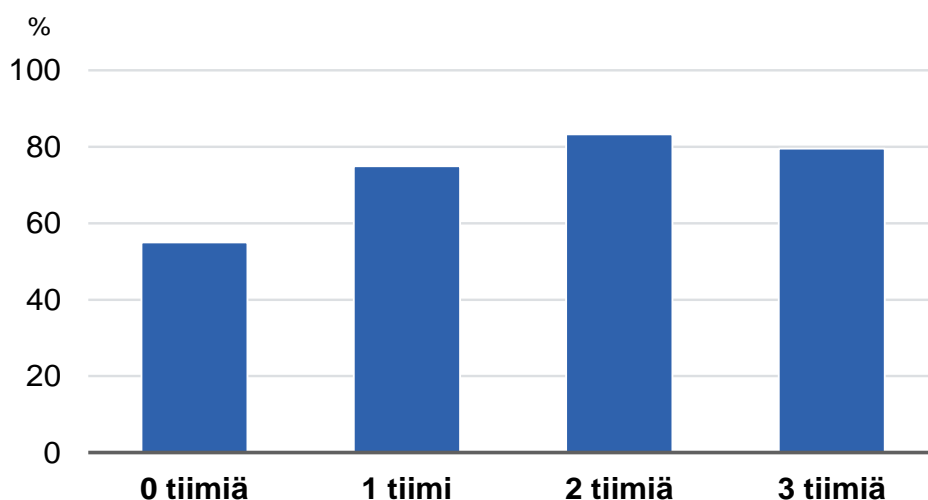
Kuntoutussuunnitelmia tehdään järjestelmällisemmin niissä kotihoidon yksiköissä, joilla on tukenaan moniammatillinen tiimi

Moniammatillisessa tiimissä eri alojen ammattilaiset työskentelevät yhteisen tavoitteen – esimerkiksi asiakkaan itsenäisen arjesta suoriutumisen – saavuttamiseksi ja tuovat ryhmään kukin oman asiantuntijuutensa. Tämä varmentaa toimintaan laajemman näkökulman kuin mitä yksittäinen työntekijä voi tarjota.

Kotihoitoa tukevia ja kotikuntoutusta toteuttavia moniammatillisia tiimejä ovat kotiutustiimi, kuntoutustiimi sekä kotikuntoutustoiminta. Valtaosalla kotihoidon toimintayksiköistä on tukenaan vähintään yksi näistä tiimeistä. Toisaalta vajaassa 10 prosentissa kotihoidon toimintayksiköistä ei ole lainkaan kuntoutusalan ammattilaisia tai tukenaan yhtäkään edellä mainituista kuntoutusosaamisen tiimeistä.

Tiimien tuki heijastuu monin tavoin kotihoitoyksikön toimintatapoihin. Kuntoutussuunnitelmia tehdään systemaattisemmin sellaisissa toimintayksiköissä, joiden tukena toimii yksi tai useampi moniammatillinen tiimi (Kuvio 2.).

Kotihoidon yksiköistä, joilla ei ollut yhdenkään moniammatillisen tiimin tukea, vain noin joka toisessa kuntoutussuunnitelma kuului systemaattisesti osaksi hoito- ja palvelusuunnitelmaa. Kun yksikön toimintaa oli tukemassa vähintään yksi kuntoutumista tukevista tiimeistä, kuntoutussuunnitelma sisältyi palvelusuunnitelmaan yli 70 prosentissa yksiköistä. Kuntoutukselle asetettuja tavoitteita myös saavutettiin jonkin verran useammin niissä yksiköissä, joiden toiminta-alueella oli yksi tai useampi kuntoutusta tukeva tiimi, joskin tavoitteiden saavuttaminen on kauttaaltaan melko harvinaista.

Kuvio 2. Kuntoutussuunnitelman systemaattinen kuuluminen osaksi palvelusuunnitelmaa suhteessa yksikön toimintaa tukeviin moniammatillisiin tiimeihin (kotiutustiimi, kuntoutustiimi, kotikuntoutustoiminta).

Näin tutkimus tehtiin

THL selvitti vanhuspalvelujen tilaa ensimmäisen kerran 2013 ennen kuin laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveta (28.12.2012/980) tuli voimaan.

Vanhuspalvelujen tila - tutkimukseen liittyviä kyselyitä on toteutettu vuodesta 2014 lähtien joka toinen vuosi. Tiedonkeruuseen kuuluu kysely kunnille, sekä kyselyt ympärivuorokautisille ja kotihoidon toimintayksiköille.

Vuonna 2018 kotihoidon kyselyyn vastasi 865 yksikköä ja kysely kattaa 71 prosenttia säännöllisen kotihoidon asiakkaista. Kyselyssä eivät ole mukana yhden hengen yriyrykset.

Ympärivuorokautisia toimintayksiköitä vastasi vuoden 2018 kyselyyn 1910 yksikköä. Kysely kattaa 95 % kaikista ympärivuorokautisen hoidon pitkäaikaisista asiakkaista.

Kotihoidon toimintayksiköiltä seurattiin toukokuussa 2018 yhden viikon ajan asiakasmääriä ja asiakaskäyntien määriä sekä henkilöstön määrää ja työtuntimäärää.

Henkilöstön määrä on laskettu muuttamalla työtunnit 38,25 tunnin henkilötyöviikoiksi.

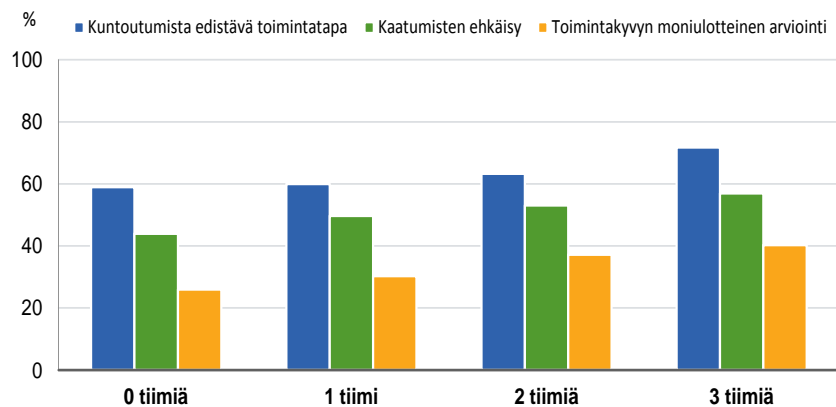
Viikon keskimääräinen käyntimäärä on laskettu jakamalla koko viikon käyntien summa päivittäisellä asiakasmäärällä.

Osaaminen on parempaa niissä kotihoidon toimintayksiköissä, joilla on tukeaan vähintään yksi moniammatillinen tiimi

Moniammatillisten tiimien tuki näkyy positiivisesti myös tarkasteltaessa toimintakyvyn ylläpitämiseen liittyvää osaamista. Toimintayksiköissä, joissa on kuntoutuksen tiimiresurssija, raportoitiin useammin hyvä osaamistaso kuntoutumista edistävässä työtavassa, kaatumisten ehkäisyssä sekä toimintakyvyn moniulotteisessa arvioinnissa (Kuvio 3.).

Kotihoidon yksiköistä, joilla ei ollut yhdenkään moniammatillisen tiimin tukea, vain 26 prosenttia raportoi osaamisen olevan hyvä toimintakyvyn moniulotteisessa arvioinnissa. Vastaavasti niistä toimintayksiköistä, joilla oli kolmen moniammatillisen tiimin tuki, toimintakyvyn arvioinnin osaaminen oli hyvää noin 40 prosentissa yksiköistä.

Toimintakyvyn moniulotteisessa arvioinnissa raportoitiin hyvää osaamista harvemmin kuin kuntoutumista edistävässä toimintatavassa tai kaatumisten ehkäisyssä. Kotihoidon yksiköistä, joilla ei ole yhtäkään kuntoutusta tukevaa tiimiä, vain neljännes koki osaamisensa olevan hyvää tällä osa-alueella.

Kuvio 3. Kotihoidon yksiköt, jotka raportoivat osaamisensa olevan hyvää kuntoutumista edistävässä toimintatavassa, kaatumisten ehkäisyssä ja toimintakyvyn moniulotteisessa arvioinnissa. Toimintayksiköt on jaettu toimintaansa tukevien moniammatillisten tiimien määrän mukaan (kotiutustiimi, kuntoutustiimi, kotikuntoutustoiminta).

YHTEENVETO

Kotiin tuotavien palveluiden valikkoa laajennetaan palvelurakenteen muutoksen myötä. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni ikäihminen voisi asua kotonaan mahdollisimman pitkään. Kuntoutuksen avulla pyritään ennaltaehkäisemään toimintakyvyn heikentymistä sekä palauttamaan toimintakyky tilanteissa, joissa se on esimerkiksi sairaalahoidon seurauksena äkillisesti romahtanut. Kuntoutusalan ammattilaiset yhdessä koko kotihoidon henkilöstön kanssa ovat avainroolissa kuntoutuksen onnistumisessa.

Vuoden 2018 Vanhuspalvelujen tila -kyselytutkimuksesta käy ilmi, että niissä kotihoidon toimintayksiköissä, joilla on tukenaan kuntoutusta tukevia moniammatillisia tiimejä, on keskimäärin parempi kuntoutusosaaminen ja kuntoutussuunnitelmia tehdään enemmän kuin jos tukea ei ole. Ei kuitenkaan riitä, että kuntoutukselle asetetaan tavoite ja kirjataan suunnitelma. Suunnitelma tulee myös viedä käytäntöön ja sen toteutumista sekä tavoitteiden saavuttamista tulee seurata. Intensiivisen kuntoutusjakson jälkeen on tärkeää turvata asiakkaan kuntoutumisen jatkuvuus osana arkea.

Asiakkaan kanssa yhdessä määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista tulee seurata sekä muovata palveluita vastaamaan asiakkaan senhetkisiä tarpeita. Kuntoutus tyypillisesti suunnitellaan yksilöllisesti asiakkaan tilanne huomioiden ja toiminta on tavoitteellista. Kuntoutusjakson jälkeen kuntoutumista edistävä toimintatapa hoidossa ja palveluissa tukee asiakkaan toimintakykyä. Myös silloin tavoitteiden saavuttamisen seuranta on tärkeää.

Kotona asuvien iäkkäiden kuntoutus ei voi olla ainoastaan kuntoutusammattilaisten harteilla. Se on koko kotihoidon henkilöstön yhteinen asia ja sen toteutuminen tuloksellisesti vaatii nykyistä enemmän resursseja. On selvää, että nykytilanteessa kotihoidon asiakkaiden (päivittäin noin 52 000 henkilöä) toimintakykyyn ei pystytä vaikuttamaan pelkästään kuntoutusammattilaisten toimesta, kun toteutuneet vakanssimäärät ovat asiakkaiden lukumäärään nähden täysin riittämättömät.

Vanhuspalvelujen tila -kyselystä ei saada tietoa siitä, miten kuntoutustiimi ja kotikuntoutustoiminta eroavat toisistaan eri alueilla tai eri toimijoiden välillä. Tuloksissa saattaakin esiintyä päällekkäisyyttä kentällä käytettävien käsitteiden ja termien kirjavuuden vuoksi.

Myöskään tavoitteiden asettelun tai kuntoutustoimenpiteiden tarkasta sisällöstä ei ole tietoa. Kotikuntoutusprosessin sisältöä, toteutusta ja seuranta tuleekin jatkotutkimuksissa kartoittaa paremmin.

Kuntoutusammattilaisten rooli kotihoidossa ei ole ainoastaan tukea asiakasta kuntoutumisprosessissa, vaan myös kouluttaa ja ohjata kotihoidon henkilöstöä kuntoutumista edistävässä toimintatavoissa sekä asiakkaan toimintakyvyn tukemisessa. Kotihoidon ja -kuntoutuksen toimintamalleja on tarvetta kehittää edelleen. Suurten sukupolvien siirtyessä säännöllisten palvelujen käyttäjiksi ja palvelukysynnän kasvaessa tarve tulokselliselle kuntoutukselle kasvaa entisestään.

Jotta toimintakyvyn ylläpitämiselle asetettuihin strategisiin tavoitteisiin voitaisiin päästä, tulee kuntoutusprosessi muovata tavoitteellisemmaksi ja toiminta tavoitteiden saavuttamista paremmin tukevaksi. Myös seuranta tulee tehostaa. Edellytykset tälle kaikelle luo osaava, ammattitaitoinen sekä määrältään riittävä henkilöstö.

Julkaisu on osa I&O -kärkihankkeen raportointia.

Tämän julkaisun viite: Penttinen L, Kehusmaa S, Havulinna S, Alastalo H. Kotihoitoon tarvitaan lisää kuntoutusosaamista. Tutkimuksesta tiiviisti 34, joulukuu 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

KIRJALLISUUTTA

[Vanhuspalvelujen tila - tutkimuksen sivusto](#)

[Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017 – 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2017:6, Helsinki 2017](#)

[Vanhuspalvelulaki \(980/2012\)](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-343-214-7 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-214-7>

www.thl.fi/ikääntyminen